

Laenuillusioon

(Ilmunud: Postimees 08.06.2011)

Kreeka (ja teiste riikide, nimekiri pikeneb) aitamisest räägitakse Euroopas palju. Rahanumbrid on väga suured, kuid jutt ise veidi petlik. Nimelt, kui teil õnnestus endale 2007. aastal pangast X liiga suur laen võtta ja pank teile nüüd teatab, et on loovutanud oma nõude pangale Y, ei aita see teid just eriti. Võib-olla muutub laenuhaldur leebemaks. Võib-olla kurjemaks. Samas plindris olete sellegipoolest edasi. Küll aga, sõltuvalt tehingu tingimustest, võib see oluliselt aidata panka X, kes oma raha tagasi saab. Nii on ka Kreeka puhul võtmeküsimuseks mitte see, kas ja kui palju me talle raha laename, vaid see, kuivõrd sinna seni halbu paigutusi teinud turuosalised sellest tagasi teenivad. Seni pole kuulda olnud, et mõni fondihaldur või pangajuht oma boonustest ilma oleks jäänud.

Ka Kreeka ja teie laenu kujunemislool on mõndagi sarnast. Tagantjärele on üsna raske öelda, kas teie laenuhädas oli süüdi impulsiivne iha uude majja kolida, sest „seda tegid ju kõik“, või oli süüdlaseks hoopis pank oma agressiivse müügitööga. Küllap mõlemad. Sama inimlik on ka Kreeka valitsuse soov õpetajatele kõrge palga maksmiseks laenu võtta ning fondide lootus selle pealt hõlpsaid intresse teenida. Sest taas: „nii teevad ju kõik“.

On ka erinevusi. Teie laenu puhul oluiks mõeldamatu, et 3 aastat hiljem suudate ikka veel teenitud palgast 10,5% rohkem kulutada ja pank selle raha teile lahkelt juurde laenab. Just sellise kübaratriki Kreeka valitsus aga 2010. aastal tegi. Samuti oluiks teie puhul isegi 2007. aastal võimatu, et saate laenu ilma tagatise ja realistliku (või vähemalt sellisena näiva) tagasimaksmisplaanita. Riikide laenud on aga ammu ületanud künnise, millest alates puudub isegi tagasimaksmiskavatsus, rääkimata plaanist. Ainuke plaan on vanad laenud tähtaja saabudes uutega asendada. Nii ka Kreekas. Kui seal tuleks tõesti võimule valitsus, kes tõsiselt plaaniks võla tagasimaksmist, tuleks rahvas lihtsalt tänavale ja võtaks selle valitsuse maha. Ja õigesti teeks, sest rahva jaoks on see võlg võõra oma. Nii mängitaksegi maailma võlaturgudel omamoodi hasartset seltskonnamängu. Kaotab see, kes on muusika katkemise ajal vales kohas (st laenuandja rollis).

Ma ei tea ennustada, millal muusika katkeb ja kuidas järgnev kriis end täpselt välja mängib. Kuid ma tean, et laen, mida tagasi maksta ei kavatseta ja sisse nõuda ei saa, lakkab olemast laen ning muutub illusiooniks. Ma tean ka, et kõikidele ajaloo majanduskriisidele on eelnenud illusioonid. Ikka on usutud, et lihtsad igapäevaelust tuttavad majandusseadused kaotavad mõne makrotasandi nähtuse suhtes kehtivuse, sest „see lihtsalt on nii suur“. Arvamus, et riigid võivad laenata ilma mõistliku tagatise ja (heas mõttes) äriplaanita, kuulub samasse kategooriasse.

Ka New Yorgi Ülikooli professori Nouriel Roubini ja majandusajaloolase Stephen Mihm'i värske raamat „*Crisis Economics*“ hoiatab institutsioonide eest, mis „on liiga suured, et nurjuda“ – nad nurjuvad siiski. Teisiti öeldes: ükski pank ei tohiks kasvada nii suureks, et teda pankrotti lasta ei saa. Teise teemana on äsjane kriis tõstnud teadlaste fookusesse vastuolu majanduse efektiivsuse ja sitkuse vahel. Nimelt kehtib lihtne reegel: majandus on seda efektiivsem, mida korrastatum ta on (ja vastupidi, mida rohkem kaost, seda rohkem ebaefektiivsus). Kuid mida rohkem me süsteemi korrastame ja sealt efektiivsust välja pigistame, seda väiksemaks jääb tugevusvaru. Teisisõnu, seda väiksem on ka süsteemi sitkus, ehk vastupanu- ja kohanemisvõime kriisides. Efektiivseimad süsteemid on ka kõige hapramad. Siin on korda ja bürokratiat armastavatel eurooplastel emake looduselt veel mõndagi õppida. Näiteks seda, et kaose ja korra teljel paiknev „jätkusuutlikkuse aken“ – vahemik, milles toimivad kõik ökosüsteemid – ei asu isegi mitte telje keskpunktis, vaid on kaose suunas veidi kaldu.

Eelnev ei tähenda, et ma oleksin kreeklaste abistamise vastu. Lihtsalt, sohu sattunud sõpra ei saa aidata ise samasse mülkasse astudes – sellest pole mingit kasu. Seda enam, et suurim traktor, mis ehk välja tõmbaks (USA) on samas soos juba sügavalt sees. Samuti ei ole see kriitika meie Euroopa-suunalise lõimumise pihta. Vastupidi, Euroopa Liidu valgel laeval võime maailma majandusmerel seilata tunduvalt kaugemale ja ohutumalt, kui kodurannas ehitatud lodjal. Loomulikult tuleb sel juhul osaleda ka laevameeskonna töös. Kuid, nagu teie isiklikule võlaprobleemile pole tegelikult olemas kiireid ja valutuid lahendusi, pole neid olemas ka Kreeka ega teiste riikide omale. Seepärast võib meid ees oodata harjumuspärasest tormisem meri.

Estonia loost võiksime ehk mäletada, et suurte laevadega juhtuvad ka suuremad õnnetused. Häda korral võib tekil rüsinaks minna ja siis peavad meil evakuatsiooniteed peas ning päästevahendid korras olema. Seda võikski siinkohal riigijuhtidelt küsida: kas on?

Guido Viik